

29.9.2021

EOAK/7030/2020

**Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen**

**Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Matti Vartia**

## **VANGIN YHTEYKSIEN SELVITTÄMINEN JÄRJESTÄYTYNEESEEN RIKOLLISUUTEEN ENNEN AVOLAITOSPÄÄTÖKSEN TEKEMISTÄ**

### **1 KANTELU**

Kantelija arvosteli kantelussaan Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen tekemää kielteistä avolaitospäätöstä, jota perusteltiin hänen rikollisuuteensa kiinnittyneellä sosiaalisella piirillä. Kantelijan käsityksen mukaan kyseinen piiri koostuu hänen entisestä puoliosasta ja lapsensa isästä, jonka kanssa hänellä on yhteishuoltajuus ja jonka luona alaikäinen lapsi asuu hänen tuomionsa ajan. Kantelijan mukaan päätöksestä saa sen käsityksen, että avolaitokseen päästäkseen hänen tulisi katkaista välit lapsensa isään, jolloin hänen yhteytensä myös lapseen katkeaisi. Kantelijan mukaan kielteisessä päätöksessä ei ole huomioitu hänelle laadittua rangaistusajan suunnitelmaa.

### **2 SELVITYS**

Kantelun johdosta hankittiin selvitys ja lausunto:

- Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksen lausunto 18.12.2020
- Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen selvitys 11.11.2020

Käytettävissäni on ollut myös seuraavat asiakirjat:

- laitossijoittelua koskeva päätös 17.9.2020 vankilan lausuntoineen
- riski- ja tarvearvio
- rangaistusajan suunnitelma

Arviointikeskus on selvityksen liitteenä toimittanut laitosturvallisuuslausunnossa käytettyä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (julkisuuslaki) 11 §:n 2 momentin 1 kohdan nojalla asianosaiselta salassa pidettävää tietoa sisältävän selvityksen. Kantelijalle on halutessaan mahdollisuus esittää asiakirjapyyntö salassa pidettäväksi merkitystä asiakirjasta ja jos sitä ei anneta hänelle, hänellä on oikeus saada asiasta perusteltu, muutoksenhakukelpoinen päätös.

Saadun selvityksen mukaan arviointikeskuksessa on 29.6.2020 tehty kielteinen päätös kantelijan asiakirjapyyntöön kyseisen asiakirjan osalta. Edellä todetun johdosta arviointikeskuksen salassa pidettäväksi merkitsemää asiakirjaa ei toimiteta kantelijalle muun selvityksen mukana.

### 3 RATKAISU

#### 3.1 Oikeusohjeita

Vankeuslain 6 luvun 1 §:ssä säädetään siirtämisestä suljetusta vankilasta avolaitokseen.

Vanki voidaan rangaistuksen pituudesta riippumatta siirtää suljetusta vankilasta avolaitokseen määräajaksi tai rangaistuksen jäljellä olevaa osaa suorittamaan ottaen huomioon sen, mitä 4 luvun 8 §:ssä säädetään, jos:

- 1) avolaitokseen siirtäminen edistää rangaistusajan suunnitelman toteutumista;
- 2) vanki soveltuu avolaitoksessa järjestettävään tai muuhun avolaitoksen hyväksymään toimintaan;
- 3) voidaan pitää todennäköisenä, että vanki noudattaa avolaitoksen järjestystä, ei syyllisty rikokseen eikä poistu avolaitoksesta luvatta; ja
- 4) vanki sitoutuu olemaan käyttämättä päihdyttäviä aineita ja rikoslain 44 luvun 16 §:ssä tarkoitettuja dopingaineita sekä sitoutuu 16 luvun 7 §:n 3 momentissa tarkoitettuun päihteettömyyden valvontaan.

Vankeuslain 4 luvun 8 §:n 1 momentissa säädetään vankilaan sijoittamisen yleisperiaatteista seuraavaa.

Sijoitettaessa vankeja vankilaan on otettava huomioon rangaistusajan suunnitelman mukaisesti vangin kotipaikka, yhteyksien säilyminen lähiomaisiin tai muihin läheisiin, ikä, sukupuoli, terveydentila, rangaistuskertaisuus, vangin aikaisempi rikollisuus ja vangin oma toivomus sekä mahdollisuudet sijoittua rangaistusajan suunnitelman edellyttämään toimintaan. Sijoituspäätöstä tehtäessä tulee lisäksi kiinnittää huomiota vangin mahdollisuuksiin hoitaa vankeuden täytäntöönpanoon liittyviä asioita omalla kielellään. Vankia ei tule sijoittaa suljetumpaan vankilaan tai vankilan osastoon kuin vankilan järjestys ja turvallisuus sekä vankilassa pitämisen varmuus edellyttävät. Lisäksi on otettava huomioon, mitä 9 §:ssä säädetään.

Vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä säädetään rangaistusajan suunnitelmasta.

Vangille on laadittava yksilöllinen suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten (rangaistusajan suunnitelma).

Rangaistusajan suunnitelma sisältää suunnitelman vangin sijoittamisesta, toiminnasta rangaistusaikana, valvotusta koevapaudesta ja ehdonalaisesta vapauttamisesta sekä poistumisluvan myöntämisestä.

Hyvissä ajoin ennen vangin todennäköistä vapauttamista suunnitelmaa täydennetään vapauttamissuunnitelmalla ja valvontasuunnitelmalla. Vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa arvioidaan tarvittavassa laajuudessa vangin edellytykset selviytyä vapaudessa sekä hänen palvelujen tarpeensa. Ehdonalaiseen vapauteen päästetyn valvontaa koskevasta rangaistusajan suunnitelmasta säädetään yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetussa laissa (400/2015).

Rangaistusajan suunnitelman sisällössä ja laajuudessa otetaan huomioon vangin rangaistusajan pituus, aikaisemmat vankeusrangaistukset, vangin työ- ja toimintakyky sekä hänen henkilöstään, rikollisuudestaan ja olosuhteistaan saadut tiedot.

Vankeuslain 10 luvun 6 §:n mukaan vankia on tuettava suhteiden ylläpitämisessä hänen lähiomaisiinsa tai muihin läheisiin.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on antanut ohjeen Vangin sijoittaminen tai siirtäminen avolaitokseen ja avolaitoksesta suljettuun vankilaan (Dnro 7/004/2017). Ohjeessa todetaan seuraavaa yleisistä edellytyksistä avolaitossijoitukselle.

Harkittaessa tuomitun avolaitossijoitusta, on huomioitava, että kaikkien laissa mainittujen avolaitossijoituksen edellytysten tulee täytyä. Arviointi kohdistuu tuomitun soveltumiseen avolaitosaikaiseen toimintaan sekä hänen motivaatioonsa ja valmiuksiinsa noudattaa avolaitoksen järjestystä ja päihteettömyyttä. Tuomitun arvioidaan pysyvän avolaitoksessa ja noudattavan rikoksetonta elämää rangaistusaikana. Kokonaisharkinnassa otetaan huomioon tuomitun rikollisuudesta ja henkilöstä saadut tiedot. Harkinnassa arvioidaan avolaitossijoituksesta mahdollisesti aiheutuvien riskitapahtumien vakavuus ja niiden toteutumisen todennäköisyys. Olennaista on, että havaittuja riskejä pyritään aktiivisesti poistamaan tai niiden todennäköisyyttä vähentämään. Avolaitossijoituksen ratkaisua varten on hankittava riittävät tiedot ja selvitykset.

Ohjeessa todetaan avolaitosarvioinnissa huomioon otettavista tekijöistä järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuulumisesta tai rikollisvaikuttajana toimimisesta seuraavaa.

Jos vangista saatujen tietojen perusteella hänen arvioidaan kuuluvan tai kiinnittyneen järjestäytyneeseen rikollisryhmään tai hänellä on merkittävä asema rikollisessa alakulttuurissa, on avolaitosarvioinnin yhteydessä selvitettävä vangin todellinen halukkuus ja motivaatio rikoksettomaan elämään ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Lähtökohtaisesti edellytetään, että henkilö on irtaantunut rikollisesta toiminnasta. Arvioinnissa päivitetään tuomitun tai vangin laitosturvallisuusarvio. Siinä yhteydessä selvitetään, onko tuomitulla yhteydenpitoa rikollisryhmään kuuluviin tai muihin jr-ryhmien jäseniin, minkä luonteista yhteydenpito on, missä asemassa hän on rikollisryhmässä toiminut sekä tuomitun rikoshistoria. Yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen arvioidaan rangaistusajan suunnitelman toteutumisen näkökulmasta.

Sijoituksessa on huomioitava myös vangin vaikutuspyrkimykset muihin avolaitoksessa oleviin vankeihin ja kokonaistilanne myös muiden avolaitokseen sijoitettujen vankien ja sijoitettavan oman turvallisuuden sekä toimintakyvyn ylläpitämisen kannalta.

Hallintolain 31 §:n 1 momentissa säädetään viranomaisen selvittämisvelvollisuudesta seuraavaa.

Viranomaisen on huolehdittava asian riittävästä ja asianmukaisesta selvittämisestä hankkimalla asian ratkaisemiseksi tarpeelliset tiedot ja selvitykset.

Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Sopimuksen 9 artiklan mukaan sopimisvaltiot kunnioittavat vanhemmastaan tai vanhemmistaan erossa asuvan lapsen oikeutta ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, paitsi jos se on lapsen edun vastaista.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:n mukaan huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. Lain 2 §:n mukaan tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus luoda ja säilyttää myönteinen ja läheinen suhde vanhempaansa, jonka luona lapsi ei asu. Tapaamisoikeuteen kuuluu, että lapsi saa ajoittain olla tämän vanhemman luona tai tavata tätä muualla taikka pitää tähän yhteyttä muulla tavoin.

### 3.2 Tapahtumat ja saatu selvitys

Arviointikeskuksen turvallisuustyöryhmä on 7.2.2020 laatinut kantelijasta laitosturvallisuuslausunnon, jossa todetaan seuraavaa.

1. vankilakausi, tuomio törkeästä huumausainerikoksesta. Samassa rikoskokonaisuudessa tuomittu mm. [nimet poistettu]. Ei aiempaa rikosrekisteriä. Kurinpitorangaistus itsensä päihdyttämisestä (BZD) 1/2019. Yhteydet järjestäytyneeseen rikollisuuteen. [Kantelijan] henkilöstä ja rikollisuudesta saatujen tietojen perusteella suljettu vankila vastaa tällä hetkellä parhaiten [kantelijan] valvontatarpeita.

Kantelijan mielipide laitossijoitukseen oli seuraava:

Minulla on 8 v poika [nimi poistettu], joka on asunut kanssani ennen kuin sain tuomion. Olen ollut nyt 2 kk tapaamatta lastani. Tämä on pisin aika mitä olemme olleet erossa toisistamme. Toivoisin pääseväni pian avovankilaan, jotta voisin olla paremmin läsnä lapseni asioissa. Minulla on yhteishuoltajuus lapseni isän kanssa, jonka luona [nimi poistettu] nyt asuu. Olisi tärkeää tuomiostani huolimatta, että [nimi poistettu] olisi molemmat vanhemmat arjessa mukana. Avovankilassa pystyisin enemmän tavata lastani ja olla se toinen vanhempi, jonka hän tarvitsee.

Riski- ja tarvearvion kohdassa, jossa todetaan, että kantelijalla on yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen, kantelija on kommentoinut asiaa seuraavasti: "[Kantelija] kertoo, että lapsen isä "ei kuulunut vielä mihinkään kerhoon" silloin, kun he olivat yhdessä. [Kantelijan] mukaan hän on yhteydessä lapsen isään vain sen verran, kun se on välttämätöntä lapsen asioiden hoidossa." Riski- ja tarvearvion mukaan kantelija on ollut parisuhteessa nykyisen miesystävänsä kanssa kuusi vuotta ja suhde oli tauolla rikoksen teon aikana.

Arviointikeskuksen 15.4.2020 tekemällä päätöksellä kantelija sijoitettiin rangaistusajan suunnitelman perusteella Hämeenlinnan vankilaan. Rangaistusajan suunnitelman mukaan kokonaisarvioinnin perusteella avolaitossijoitusta ja vankeuslain 6 luvun 1 §:n mukaisten edellytysten täyttymistä olisi hyvä tarkastella uudelleen viimeistään kesäkuussa 2020, kun kantelijan Valma-opinnot ovat päättyneet.

Kantelija haki avolaitokseen 24.4.2020. Arviointikeskus teki hakemukseen kielteisen päätöksen 29.5.2020 perustellen asiaa sillä, että rangaistusajan suunnitelman kuuluvan laitosturvallisuusarvion perusteella avolaitosjärjestyksen noudattamista ei vielä tuomion tässä vaiheessa voida pitää riittävän todennäköisenä. Päätöksessä todettiin myönteisenä, että kantelija oli aloittanut suunnitelman mukaisen työskentelyn ja hän on osoittanut motivaatiota muutostyöskentelyä kohtaan.

Kantelija haki uudelleen avolaitokseen 1.9.2020 ja hän perusteli avolaitokseen siirtymistä rangaistusajan suunnitelman etenemisellä ja tarpeella järjestellä koulu-, perhe- ja asuntoasioita.

Hämeenlinnan vankilan lausunnoissa pääosin puollettiin kantelijan hakemusta. Hakemusta puolsivat erityisohjaaja, psykologi, opinto-ohjaaja, kaksi ohjaajaa, kantelijan vastuuvirkamiehenä toiminut vartija ja rikosseuraamus esimies. Turvallisuusarviointitiimin (TAT) rikosseuraamus esimies ei puoltanut kantelijan hakemusta. Hänen mukaansa "yhteydet järjestäytyneeseen rikollisryhmään eivät tue tavoitetta rikoksettomaan elämään pyrkimystä, 9.4.2020 [kantelijan] arvioitu suljetun vankilan vastaavan laitossijoittelutarpeita. Sijoittaminen avolaitokseen liian aikaista vielä. En usko avovankilan ehtojen noudattamista."

Arviointikeskus teki 17.9.2020 kielteisen päätöksen kantelijan hakemukseen perustellen ratkaisuaan muun muassa seuraavasti.

[Kantelija] on sijoitettu 15.4.2020 tehdyllä päätöksellä Hämeenlinnan vankilaan. Sijoitusta suljettuun vankilaan on perusteltu sillä, että 7.2.2020 laaditusta, [kantelijan] rangaistusajan suunnitelmaan kuuluvasta, laitosturvallisuusarviosta ilmenevien seikkojen perusteella avolaitoksen järjestyksen noudattamista ja avolaitoksessa pysymistä ei voida pitää riittävän todennäköisenä.

Laitosturvallisuusarvion mukaan kantelijalla on yhteydet järjestäytyneeseen rikollisuuteen, minkä lisäksi kantelijan henkilöstä ja rikollisuudesta saatujen tietojen perusteella suljettu vankila vastaa tällä hetkellä parhaiten hänen valvontatarpeisiinsa.

Rangaistusajan suunnitelman kirjausten sekä vankilan lausuntojen perusteella kantelija on toteuttanut rangaistusajan suunnitelmaansa sen ensisijaisten tavoitteiden osalta (1. Päähteettömyyteen liittyvä tavoite, 2. Ongelmanratkaisutaitojen kehittymiseen ja muutosmotivaatioon liittyvä tavoite ja 3. Vastuulliseen vanhemmuuteen liittyvä tavoite) sekä neljännen koulutukseen liittyvän tavoitteen osalta. Erityisesti kantelija on osoittanut motivaatiota muutokseen päähteettömyyden osalta. Rangaistusajan suunnitelmaan tehtyjen kirjausten perusteella rikollisesta elämäntavasta ja rikollisuuteen kiinnittyneestä sosiaalisesta piiristä irrottautuminen ja sitä tukevan muutostyöskentelyn toteuttaminen jää kuitenkin epäselväksi. [Kantelijalla] on arvioitu olevan yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja suljetun vankilan vastaavan parhaiten valvontatarpeisiin vielä helmikuussa 2020, joten arvio on suhteellisen tuore. Kokonaisarvion perusteella [kantelijan] laitosturvallisuusarviosta ilmenevien seikkojen johdosta avolaitosjärjestyksen noudattamiseen liittyy edelleen epävarmuustekijöitä eikä [kantelijan] rikollisesta elämäntavasta irrottautumisessa voida vielä arvioida tapahtuneen sellaisia muutoksia, jotka puoltaisivat siirtoa avoimempiin laitosolosuhteisiin. [Kantelijan] on tärkeää edelleen jatkaa rangaistusajan suunnitelmansa mukaista muutostyöskentelyä.

Kantelija ei anonut enää kolmatta kertaa avolaitokseen. Kantelija on päästetty ehdonalaiseen vapauteen 20.5.2021 ja hän oli ennen vapauttamistaan valvotussa koevapaudessa 19.3.2021 lähtien.

**Arviointikeskuksen** selvityksen mukaan kantelijalle laaditusta laitosturvallisuusarviosta käy ilmi, että hänellä on yhteydet järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Riski- ja tarvearvion mukaan sosiaalinen piiri on yksi kantelijan keskeisistä uusimisriskitekijöistä. Kantelija on itse tuonut esille, että yhteydet järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyisivät vain lapsen isään. Arviointikeskuksen mukaan vaikuttaa siltä, että vankilassa tätä ei ole kyseenalaistettu, koska rangaistusajan suunnitelman 3. tavoitteen toteutumisen arvioinnissa ei ole juurikaan arvioitu kantelijan muutostyöskentelyä rikollisuudesta irrottautumisessa mainittujen yhteyksien näkökulmasta. Arviointikeskuksen saaman tiedon mukaan mainitut yhteydet eivät viittaa vain lapsen isään. Arviointikeskuksen arvion mukaan kirjausta todennettavasta muutostyöskentelystä ja sen etenemisestä tosiasiallisesti ei ole, eikä myöskään vankila ole arvioinut sen osalta 3. tavoitteen toteutumista. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön antama ohje (7/004/2017) edellyttää, että henkilö olisi irtaantunut rikollisesta toiminnasta ja voitaisiin todeta uskottava ja todennettava irtaantumispyrkimys, mitä arvioidaan rangaistusajan suunnitelman toteutumisen näkökulmasta. Kantelijan rangaistusajan suunnitelmasta ei käy selkeästi ilmi, että hän olisi lähtenyt avoimesti käsittelemään yhteyksiään järjestäytyneeseen rikollisuuteen tai, että irtaantumisessa olisi tapahtunut todennettavaa muutosta.

**Aluekeskuksen** lausunnossa todetaan, että vankeuslain esitöiden mukaan todennäköisyyttä siitä, ettei vanki syyllisty rikokseen, järjestysrikkomukseen tai luvatta poistumiseen voidaan arvioida vangin rangaistusaikaisella käyttäytymisellä ja sillä, miten vanki on noudattanut rangaistusajan suunnitelmaa. Suunnitelman noudattaminen lisää myös avolaitoksen järjestyksen noudattamisen todennäköisyyttä. Luotettavuuden arvioimisessa tulee käyttää kokonaisvaltaista harkintaa, joka perustuu muun muassa vangin henkilöstä ja hänen aikaisemmasta rikollisuudestaan saatuihin tietoihin.

Kantelijan rangaistusajan suunnitelman tavoitteet liittyvät päihteettömyyteen, ongelmanratkaisutaitojen kehittymiseen ja muutosmotivaatiossa tukemiseen, vastuulliseen vanhemmuuteen, rikoksettomaan ja päihteettömään elämäntapaan sekä irrottautumiseen rikollisuuteen kiinnittyneestä sosiaalisesta piiristä sekä koulutukseen liittyvien asioiden edistymiseen. Rangaistusajan suunnitelman kirjausten perusteella kaikki tavoitteet ovat edenneet tai osittain toteutuneet.

Siltä osin kuin kantelija on arvostellut sitä, ettei kielteisessä avolaitossijoittelua koskevassa päätöksessä ole huomioitu hänen rangaistusajan suunnitelmaansa, aluekeskus toteaa, että päätöksessä on viitattu myös rangaistusajan suunnitelman etenemiseen. Arviointikeskus oli katsonut, ettei rangaistusajan suunnitelman etenemisestä huolimatta rikollisesta elämäntavasta irtaantumista ole todistettavasti riittävällä tavalla tapahtunut. Aluekeskus katsoo asiassa osoitetuksi, että kantelijan rangaistusajan suunnitelma on otettu huomioon asiaa käsiteltäessä.

Aluekeskus toteaa, että erityisesti rikoksettomaan ja päihteettömään elämäntapaan sekä rikollisuuteen kiinnittyneestä sosiaalisesta piiristä irrottautumiseen liittyvän tavoitteen etenemisellä on merkitystä arvioitaessa kantelijan sitoutuneisuuden astetta järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Rangaistusajan suunnitelman kirjausten mukaan kantelijalla on rikoksetonta ja päihteetöntä elämäntapaa tukeva miesystävä sekä läheispiiri. Kantelijan lapsi asuu isänsä kanssa ja isällä on yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Kantelijan mukaan vanhemmat ovat tekemisissä vain lapsen asioiden hoitamiseksi. Kantelijan mukaan hän ei ole tuntenut samassa rikoskokonaisuudessa tuomittuja henkilöitä eikä hänellä ole näiden kanssa mitään yhteydenpitoa.

Sosiaalisten sidosten ja elämäntavan osalta kantelijan rangaistusajan suunnitelmaan on lisäksi kirjattu 9.4.2020, että kantelija ei halua olla tekemisissä rikollisuuteen kiinnittyneisiin henkilöihin. Mukana kantelijan syyksi luetussa rikoksessa on ollut useita henkilöitä, ja kantelijalla on ollut yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Suunnitelmaan 16.10.2020 tehtyjen kirjausten mukaan kantelijan kanssa käydyssä keskustelussa on tullut esiin asia lapsen isästä, jolla on yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen.

Kantelija tulee väistämättä olemaan tekemisissä lapsensa isän kanssa tulevaisuudessa, eikä tämä yhteys lisää kantelijan mukaan hänen rikollisuuttaan.

Rangaistusajan suunnitelman kirjausten mukaan laitosturvallisuuslausuntoa on päivitetty 9.4.2020. Aluekeskus yhtyy laitossijoittelupäätöksessä todettuun sen osalta, että arvio on suhteellisen tuore. Näin ollen aluekeskuksella ei ole aihetta katsoa arviointikeskuksen menetelleen lainvastaisesti, vaikkei kantelijan laitosturvallisuusarviota olekaan avolaitossijoitteluasiaa käsiteltäessä päivitetty. Aluekeskus kuitenkin toteaa, että avolaitosarvioinnin yhteydessä on joka tapauksessa selvitettävä jollain keinoin vangin todellinen halukkuus ja motivaatio rikoksettomaan elämään ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen, jos vangista saatujen tietojen perusteella hänellä arvioidaan olevan yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen.

Aluekeskus toteaa, että arvioitaessa vangin järjestäytyneeseen rikollisuuteen olevien yhteyksien laatua, merkitystä tulee antaa myös vangin omalle näkemykselle asiassa. Kantelijan rangaistusajan suunnitelmaan 9.4.2020 tehdyn kirjauksen mukaan hän ei halua olla tekemisissä rikollisuuteen kiinnittyneisiin henkilöihin. Lisäksi hän on 1.9.2020 tekemässään avolaitoshakemuksessa puhunut vahvasta muutosmotivaatiosta sekä siirtymisestä uudenväliseen elämänpiiriin ja uudenvälisen sosiaalisen ympäristön luomisesta. Suurin osa vankilassa lausunnon antaneista työntekijöistä on myös puoltanut kantelijan siirtämistä avolaitokseen. Aluekeskus toteaa, että edellä mainittujen seikkojen voitaisiin nähdä puoltavan sitä, ettei kantelijalla enää olisi niin tiiviitä yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen, että se estäisi hänen sijoittamisensa avolaitokseen. Asiassa saadun selvityksen perusteella aluekeskuksella ei kuitenkaan ole aihetta arvioida asiaa toisin kuin arviointikeskus on tehnyt todetessaan, ettei kantelijan rangaistusajan suunnitelman kirjausten perusteella irtaantumisessa ole tapahtunut todennettavaa muutosta. Kantelijan rangaistusajan suunnitelman kirjauksista ei käy ilmi, miten kantelija on mahdollisesti edistänyt rikollisesta sosiaalisesta piiristä irtaantumista.

Aluekeskuksen näkemyksen mukaan asiassa jää kuitenkin arviointikeskuksen laitossijoittelupäätöksen perusteella jossain määrin epäselväksi, kuinka kantelija voisi rikollisuuteen kiinnittyneestä sosiaalisesta piiristä irrottautumisen osalta edistää rangaistusajan suunnitelmaansa. Tätä voidaan aluekeskuksen näkemyksen mukaan pitää ongelmallisena, kun tällöin rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden saavuttaminen jää ainakin osittain vangin omien olettamusten ja arvailujen varaan. Aluekeskus toteaa, että tämä on osaltaan voinut vaikuttaa siihen, että kantelija on kantelussa esitettyin tavoin käsittänyt, että yhteyksillä järjestäytyneeseen rikollisuuteen viitataan ainoastaan hänen lapsensa isään.



Aluekeskus katsoo, että asianosaiselta salassa pidettävä laitosturvallisuuslausunnon selvitys tukee sitä laitossijoittelupäätöksessä esitettyä näkemystä, ettei kantelijan avolaitoksen järjestyksen noudattamista voida vielä pitää riittävän todennäköisenä. Ottaen huomioon asiassa esitetty asianosaisjulkinen ja asianosaiselta salassa pidettävä selvitys aluekeskuksella ei ole aihetta katsoa arviointikeskuksen ylittäneen harkintavaltaansa katsoessaan, ettei perusteita kantelijan siirtämiselle avolaitokseen vielä ole.

### 3.3 Kannanotto

#### **Avolaitospäätöstä tehtäessä huomioitavat asiat**

Vankeuslain säännökset antavat arviointikeskukselle varsin paljon harkintavaltaa päätettäessä vangin siirtämisestä suljetusta vankilasta avolaitokseen. Avolaitokseen siirtäminen edellyttää kaikkien neljän vankeuslaissa siirtämiselle asetetun edellytyksen täyttymistä ja tapauksessa on ollut kyse sillä, että kantelijan ei ole katsottu täyttäneen yhtä näistä edellytyksistä. Kantelijan kielteistä avolaitospäätöstä on perusteltu vankeuslain 6 luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdan säännöksellä, jonka mukaan avolaitokseen siirtämisen edellytyksenä on, että voidaan pitää todennäköisenä, että vanki noudattaa avolaitoksen järjestystä. Päätöksen perusteluiden mukaan kantelijan avolaitoksen järjestyksen noudattamista ei voida pitää riittävän todennäköisenä ottaen huomioon hänen yhteytensä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Kielteistä päätöstä on perusteltu myös sillä, että rangaistusajan suunnitelmaan tehtyjen kirjausten perusteella on jäänyt epäselväksi, miten kantelijan tavoitteeksi asetettu rikollisesta elämäntavasta ja rikollisuuteen kiinnittyneestä sosiaalisesta piiristä irrottautuminen ja sitä tukeva muutostyöskentely on edennyt.

Kantelussa arvosteltiin sitä, että avolaitokseen sijoittamisen edellytykseksi oli asetettu, että kantelijan tulisi katkaista yhteydenpito lapsensa isään, jonka luona lapsi asuu ja että kantelija joutui siten tekemään valinnan avolaitokseen sijoittamisen ja lapseen yhteydenpidon välillä. Arviointikeskuksen saaman tiedon mukaan kantelijan yhteydet järjestäytyneeseen rikollisuuteen eivät viittaa vain kantelijan lapsen isään vaan myös muihin henkilöihin. Tapauksessa ei ole siten kyse kantelijan yhteydenpidosta ainoastaan entiseen puolisoonsa, vaan myös muihin jr-ryhmiin kuuluviin henkilöihin. Tapauksessa on näin kyse siitä, onko arviointikeskuksella ollut perusteet päätyä siihen ratkaisuun, että kantelijan yhteyden järjestäytyneeseen rikollisuuteen ovat sellaiset, että ne ovat estäneet hänen avolaitokseen sijoittamisensa.

Vankeuslain 6 luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan vangin avolaitokseen siirtämisen edellytyksenä on, että voidaan pitää todennäköisenä, että vanki noudattaa avolaitoksen järjestystä, ei syyllisty rikokseen eikä poistu avolaitoksesta. Lain esitöiden (HE 263/2004 vp s. 155) mukaan kyseinen edellytys liittyy vangin luotettavuuteen.

Todennäköisyyttä siitä, ettei vanki toimi edellä kuvatulla tavalla voidaan arvioida hänen rangaistusajansa käyttäytymisensä perusteella ja sillä, miten vanki on noudattanut rangaistusajan suunnitelmaa. Suunnitelman noudattaminen lisää myös avolaitoksen järjestyksen noudattamisen todennäköisyyttä. Lain esitöiden mukaan luotettavuuden arvioimisessa tulee käyttää kokonaisvaltaista harkintaa, joka perustuu muun muassa vangin henkilöstä ja hänen aikaisemmasta rikollisuudestaan saatuihin tietoihin. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön antaman ohjeen mukaan harkinnassa arvioidaan lisäksi muun muassa avolaitossijoituksesta mahdollisesti aiheutuvien riskitapahtumien vakavuus ja niiden toteutumisen todennäköisyys.

Rangaistusajan suunnitelmasta ilmenee, että kantelijan suunnitelma oli merkitty edenneeksi tai osittain toteutuneeksi kaikkien tavoitteiden kohdalla. Rangaistusajan suunnitelmasta ja Hämeenlinnan vankilan henkilökunnan lausunnoista ilmenee monia seikkoja, jotka tukevat tulkintaa kantelijan pyrkimyksestä irrottautua rikollisesta elämäntavasta ja jotka liittyvät hänen luotettavuutensa arviointiin. Vankilan henkilökunnan lausuntojen mukaan kantelijan käyttäytyminen henkilökuntaa ja muita vankeja kohtaan on ollut moitteetonta, kantelija on motivoitunut ja innokas opiskelija sekä motivoitunut päihteettömyyteen. Kantelija on oma-aloitteisesti käynyt psykologin kanssa lukuisia keskusteluja (15 kertaa) teemana esimerkiksi aiempi elämä ja psykologin mukaan hänellä on sellaisia tulevaisuuden suunnitelmia, jotka tukevat muutosta parempaan. Psykologin mukaan perhe vaikuttaa olevan tärkeä rikoksettomuutta ja päihteettömyyttä tukeva asia ja perhesuhteiden ylläpito onnistuu paremmin avoimemmissa olosuhteissa. Kantelija on vankilassa ensimmäistä kertaa, eikä rikosrekisterissä ole muita tietoja. Rangaistusajan suunnitelman mukaan kantelijalla on myös rikoksetonta ja päihteetöntä elämää tukeva miesystävä ja lähipiiri ja että kantelija ei halua olla tekemisissä rikollisuuteen kiinnittyneisiin henkilöihin. Rangaistusajan suunnitelman mukaan kantelija on yhteydessä entiseen puolisoonsa ja lapsen isään vain lapseen liittyvissä asioissa. Riski- ja tarvearvion ARAT-arviointimenetelmän perusteella kantelijan uusimisriski on arvioitu matalaksi.

Käsitykseni mukaan avolaitoksesta vangilla on suljettua vankilaa paremmat mahdollisuudet pitää yhteyttä lapseensa vankilan ulkopuolelle puhelimitse ja tapaamalla. Lukuisissa säännöksissä edellytetään, että lasta koskevia päätöksiä tehtäessä on otettava huomioon lapsen etu. Esimerkiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu laki lähtee lapsen oikeudesta pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan perhe-elämän suoja koskee myös vanhempaa, jonka luona lapsi ei asu. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan perhe-elämän suojan kannalta on olennaista, että viranomaiset auttavat vankia säilyttämään yhteytensä läheisiin perheenjäseniinsä.

Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2019) on todettu, että lapsen etu tulee asettaa etusijalle myös Rikosseuraamusalalla, kun tehdään lapsia koskevia ratkaisuja ja päätöksiä. Käsitykseni mukaan kantelijan avolaitokseen siirtäminen olisi ollut myös hänen lapsensa edun mukaista, joka seikka on tullut ottaa huomioon avolaitospäätöstä tehtäessä.

Nähdäkseni asiassa on esitetty varsin vahvoja perusteita kantelijan avolaitokseen siirtämiselle liittyen myös hänen luotettavuutensa arviointiin liittyviin seikkoihin. Edellä mainituille asioille ei ole kuitenkaan annettu ratkaisevaa merkitystä kantelijan luotettavuuden arvioinnissa, vaan ratkaiseva on pidetty hänen yhteyksiään järjestäytyneeseen rikollisuuteen.

### **Yhteydenpito järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteutumisen arviointi**

Apulaisoikeusasiamies Pajujoja on päätöksessään (EOAK/2474/2016) katsonut, että osallistuminen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan on seikka, johon vankia sijoitettaessa voidaan kiinnittää huomiota. Ehdoton, kategorinen linjaus tai käytäntö järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenten suhteen on laitossijoittelua koskeviin säännöksiin sisältyvä tapauskohtainen harkinta huomioon ottaen kuitenkin ongelmallinen. Asiassa tulee ottaa huomioon myös se, että sitoutuneisuus jr-ryhmään voi olla eri asteista. Päätöksessä todettiin myös, että vankeuslain johtava periaate lisätä valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan vangin elämönhallintaa ja yhteiskuntaan sijoittamista edistämällä koskee kaikkia vankeja, myös järjestäytyneeseen rikollisryhmään kiinnittäytyneitä. Vaikka erityisesti heidän osaltaan on lisäksi huomioitava periaate estää rikosten tekeminen rangaistusaikana, se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että velvollisuus lisätä valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan voitaisiin unohtaa. Myös vaiheittaista vapauttamista tulee soveltaa heidänkin osaltaan sen edellytysten ollessa olemassa. Voin omalta osaltani yhtyä edellä todettuun.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön ohjeessa onkin todettu, että jos vangista saatujen tietojen perusteella hänen arvioidaan kuuluvan tai kiinnittyneen järjestäytyneeseen rikollisryhmään, on avolaitosarvioinnin yhteydessä selvitettävä vangin todellinen halukkuus ja motivaatio rikoksettomaan elämään ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Ohjeen mukaan arvioinnissa päivitetään vangin laitosturvallisuusarvio ja siinä yhteydessä selvitetään muun muassa, onko tuomitulla yhteydenpitoa rikollisryhmään kuuluviin tai muihin jr-ryhmien jäseniin ja minkä luonteista yhteydenpito on ja missä asemassa hän on rikollisryhmässä toiminut. Myös hallintolaki asettaa viranomaiselle velvollisuuden asian riittävästä ja asianmukaisesta selvittämisestä ennen päätöksen tekemistä.

Käsitykseni mukaan saadun selvityksen perusteella on jäänyt epäselväksi millainen kantelijan kiinnittyneisyys ja sitoutuneisuus jr-ryhmään on ollut. Mikäli vangin avolaitokseen sijoittamattomuutta perustellaan hänen yhteyksillään järjestäytyneeseen rikollisryhmään, tällöin edellä mainitut asiat olisi pyrittävä selvittämään avolaitosarvioinnin yhteydessä samalla tavalla kuin on edellytetty toimittavan järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuuluvien ja niihin kiinnittyneiden kohdalla.

Selvityksestä ilmenee, että arviointikeskuksessa ei ole päivitetty kantelijan laitosturvallisuusarviota ennen päätöksen tekemistä. Tapauksessa ei ole siten selvitetty kantelijan mahdollista yhteydenpitoa jr-ryhmien jäseniin ja minkä luonteista yhteydenpito on ollut. Suljetuissa vankiloissa on varsin hyvät mahdollisuudet seurata vangin yhteydenpitoa vankilan ulkopuolelle sekä muihin vankeihin. Käsitykseni mukaan vangin on paljon vaikeampaa itse osoittaa ja todistaa, että tällaista yhteydenpitoa ei ole tapahtunut. Voin yhtyä aluekeskuksen toteamaan siitä, että on jossain määrin epäselvää, kuinka kantelija voisi rikollisuuteen kiinnittyneestä sosiaalisesta piiristä irrottautumisen osalta edistää rangaistusajan suunnitelmaa.

Saadun selvityksen mukaan kantelijalla on ollut yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluviin henkilöihin ennen vankilaan joutumistaan. Käytettäväkseni toimitetun selvityksen perusteella ei ilmene, että vankila-aikana hänellä olisi ollut tällaisia yhteyksiä muihin järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluviin henkilöihin kuin lapsensa isään.

Pidän myös selvänä, että ei voida edellyttää, että kantelija ei saisi olla lapseen liittyvissä asioissa yhteydessä lapsen isään. Se, että lapsen isä kuuluu järjestäytyneeseen rikollisryhmään ei voi siten yksistään olla peruste kielteiselle avolaitospäätökselle.

Käsitykseni mukaan rangaistusajan suunnitelman ja vankilan henkilökunnan lausuntojen kirjauksissa ilmenee monessa kohtaa kantelijan halukkuus ja motivaatio rikoksettomaan elämään ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen.

Kantelijasta tehdystä laitosturvallisuusarviosta on ollut ajankohtana yli seitsemän kuukautta ja rangaistusajan suunnitelmasta yli viisi kuukautta. Selvityksen perusteella vaikuttaa siltä, että arviointikeskuksessa ei ole kertaakaan rangaistusajan suunnitelman laatimisen jälkeen päivitetty kantelijan laitosturvallisuusarviota ja sillä tavalla selvitetty hänen avolaitokseen sijoittamisensa mahdollisuutta.

Arviointikeskuksen päätöksessä ja selvityksessä on esitetty käsitys, että rangaistusajan suunnitelman arvioissa todettu kantelijan rikoksettoman elämäntavan ja rikollisuuteen kiinnittyneestä sosiaalisesta piiristä irrottautumisen etenemisestä ja osittain toteutumisesta jäisi epäselväksi.

Arviointikeskuksen mukaan vaikuttaa siltä, että vankilassa ei ole huomattu sitä, että kantelijan yhteydet järjestäytyneeseen rikollisuuteen eivät liity ainoastaan lapsen isään, eikä vankilassa ole kyseenalaistettu kantelijan asiasta kertomaa. Arviointikeskuksen mukaan rangaistusajan suunnitelmasta ei käy selkeästi ilmi, että kantelija olisi lähtenyt avoimesti käsittelemään yhteyksiään järjestäytyneeseen rikollisuuteen tai että irtaantumisesta olisi tapahtunut todennettavaa muutosta.

Arviointikeskus laatii vangille rangaistusajan suunnitelman ja vankilan tehtävä on arvioida suunnitelman etenemistä ja toteutumista. Käsitykseni mukaan, jos arviointikeskus on epäillyt, että vankilalla on ollut rangaistusajan suunnitelman toteutumisesta arviota tehdessään virheellistä tietoa kantelijan yhteyksistä järjestäytyneen rikollisuuden jäseniin ja että vankilassa on tämän johdosta arvioitu virheellisesti kantelijan irrottautumista siitä, arviointikeskuksen olisi tullut saattaa käsityksensä vankilan tietoon sen varmistamiseksi, onko tilanne näin. Pitäisin kuitenkin varsin yllättävänä sitä, mikäli vankila perustaisi tietonsa vangin yhteyksistä jr-ryhmien jäseniin pelkästään vangin itsensä kertomaan. Mikäli arviointikeskus katsoo, että rangaistusajan suunnitelman kirjauksista on tämän johdosta jäänyt epäselväksi, onko tavoitteeksi asetettu rikollisuuteen kiinnittyneestä sosiaalisesta piiristä irrottautuminen edennyt, käsitykseni mukaan arviointikeskuksen olisi tullut pyytää vankilaa selventämään arviotaan kyseiseltä osin, eikä käyttää kyseistä asiaa asia kielteisen päätöksen perusteena.

### **Yhteenveto ja arviointi arviointikeskuksen toiminnasta**

Vangin avolaituskelpoisuuden arvioinnissa on kyse kokonaisharkinnasta, ja säännökset antavat arviointikeskukselle varsin paljon harkintavaltaa asiassa. Avolaitosten luonne huomioiden pidän ymmärrettävänä ja perusteltuna, että arviointikeskuksessa arvioidaan ja selvitetään tarkasti etukäteen sellaisten henkilöiden avolaitokseen sijoittamisen edellytyksiä, joilla on ollut yhteydenpitoa tai yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluviin henkilöihin, vaikka heidän ei itse katsottaisikaan kuuluvan sellaiseen.

Saadusta selvityksestä ei selvästi ilmene, onko arviointikeskuksessa katsottu kantelijan olleen kiinnittyneen järjestäytyneeseen rikollisryhmään vai onko tapauksessa ollut kyse muunlaisista yhteyksistä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Selvityksestä ei ilmene ainakaan sellaista, että kantelijaa olisi pidetty järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä.

Hallintolaki edellyttää, että viranomaisen on huolehdittava asian riittävästä ja asianmukaisesta selvittämisestä hankkimalla asian ratkaisemiseksi tarpeelliset tiedot ja selvitykset. Katson, että arviointikeskus ei ole tapauksessa täyttänyt selvittämisvelvollisuuttaan asianmukaisesti ennen kantelijan avolaitoshakemuksen ratkaisemista.

Arviointikeskuksen toiminnan arviointia tapauksessa vaikeuttavat edellä mainitut asian selvittämisessä havaitut puutteellisuudet. Tapauksessa on kuitenkin esitetty monia avolaitokseen sijoittamista puoltavia seikkoja. Saadusta selvityksessä ei ilmene, että kantelijalla olisi ollut yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluviin henkilöihin avolaitokseen hakiessaan tai yleensä muutenkaan vankilassa ollessaan. Saadun selvityksen perusteella pidän varsin tulkinnanvaraisena, missä määrin kantelijaa on voitu kyseisenä ajankohtana ylipäätään pitää sitoutuneena järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan.

Edellä todetun perusteella katson, että arviointikeskus ei ole esittänyt tapauksessa asianmukaisia ja riittäviä perusteita kielteiselle avolaitospäätökselle.

#### **4 TOIMENPITEET**

Saatan edellä kohdassa 3.3. esittämäni käsityksen menettelyn virheellisyydestä asian selvittämisessä ennen avolaitospäätöksen tekemistä sekä avolaitospäätöstä tehtäessä huomioitavista asioista Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni arviointikeskuksen johtajalle.

Lähetän tämän päätöksen tiedoksi Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskukselle sekä Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskukselle.

Lähetän tämän päätöksen tiedoksi myös Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskukselle ja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle.